

ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД ЯК ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Підвищення рівня професійної підготовки сучасного фахівця є сьогодні актуальною проблемою педагогіки вищої школи. Освіта повинна стати головною складовою загальнолюдських цінностей, і однією із стратегічних задач реформування освіти в Україні є "...розбудова національної системи освіти, формування освіченої творчої особистості, забезпечення пріоритетності розвитку людини" [1,с.4].

Однією з провідних галузей цивілізації є освіта. Нерозривний інтегративний зв'язок освіти і науки визначає стратегію розвитку людства [2,3].

Реформування освіти в Україні передбачає організацію такого навчально-виховного процесу, який би забезпечував формування особистості, здатної до життєтворчості, до продуктивного перебування в полікультурному середовищі, бути конкурентноспроможною на європейському ринку праці. За цієї умови першочерговим завданням вищої школи є розробка й застосування ефективних навчальних технологій, що гарантують досягнення прогнозованого освітнього результату, сприяють реалізації творчого потенціалу студентів. Теоретичною основою таких технологій, на нашу думку, має бути діяльнісний підхід.

Мета публікації полягає у розгляді діяльнісного підходу як теоретичної основи науково-дослідницької роботи студентів на основі огляду наукової літератури.

С.Л.Рубінштейн [4] зробив значний внесок у теорію діяльності, в основі якої він визначає наступні елементи: **мотив – ціль – засіб – соціальна ситуація – результат – оцінка**. Існує один – і тільки один – шлях психологічного дослідження і побудови теорії мислення, підкреслює С.Л. Рубінштейн. Він полягає у тому, що вивчаючи зовнішні взаємини розумової діяльності з її об'єктом, завданнями, що ставляться в таких випадках, розкрити її внутрішні закони і, розглядаючи зовнішні взаємини через ці внутрішні закони розумової діяльності, зрозуміти ці закони в їхніх закономірностях [4, с. 15].

А.Н.Леонтьєв [5] у якості основних детермінант діяльності розглядає **мотив – ціль – умова**.

Цікавими, на наш погляд, є і такі компоненти діяльності, що пропонує В.Є. Мільман [6]: **потреба – спрямованість – об'єкт – ціль – предмет – умови – засіб – зміст – контроль – оцінка – продукт**.

В світлі мети нашої публікації, зупинимось, насамперед, на навчальній діяльності.

Г.А. Атанов наполягає, що процес навчання необхідно розглядати як діяльність. Для викладача це означає, що в процесі навчання, при передачі досвіду суспільно історичної практики він повинен вирішувати задачу формування в тих, яких навчають, **уміння** здійснювати діяльність. Отже, метою навчання також є діяльність, чи дії й операції, за допомогою яких діяльність реалізується, і які спрямовані на вирішення специфічних для навчання задач [7, с. 8].

Аналізуючи діяльність, педагоги і психологи спираються на головний принцип про єдність свідомості і діяльності, що у психології висунув Л.С. Виготський [8]. Як ми указували вище, С.Л. Рубінштейн також висував принцип єдності психіки і діяльності як головний у психології [4,с.249]. П.К. Анохін розглядав діяльність як систему процесів [9]. Б.Г. Ананьєв розумів діяльність як провідну потребу людини [10]. Важливим для нашого дослідження є визначення діяльності, що дав В.А. Крутецький: "Діяльність – це активність людини, спрямована на досягнення свідомо поставлених цілей, зв'язаних із задоволенням її потреб і інтересів, на виконання вимог до нього з боку суспільства і держави" [11,с.69]. Вчені визначають діяльність у двох аспектах: соціальному і психологічному. Під діяльністю розуміється цілеспрямований процес перетворення дійсності, створення матеріальних і духовних цінностей. У психологічному аспекті діяльність розглядається як мотивований процес використання тих чи інших засобів (зовнішніх і внутрішніх) для досягнення мети.

Навчальна діяльність студентів відрізняється своєрідністю як за своєю метою, так і за засобами, використовуваними для її досягнення. Особливість навчальної діяльності студентів полягає у тому, що вона спрямована не на створення об'єктів матеріального виробництва, а на оволодіння знаннями, навичками й уміннями. Тому, можна сказати, що

діяльність студента - це процес досягнення цілей підготовки до самостійної професійної праці, розвитку і формування необхідних для цього якостей, знань, навичок і умінь. Професійна діяльність здійснюється на основі знань, умінь і навичок, придбаних у процесі оволодіння нею. Професійні знання майбутніх фахівців – це основа для наступного формування навичок і умінь. Вони являють собою результат пізнання фактів, явищ професійної діяльності. Професійні знання можуть втілюватися в дії на двох рівнях: на рівні навички, під яким розуміється натренована до автоматизму дія, що має місце в типових, багаторазово повторюваних умовах; і на рівні умінь, що втілюються у використанні знань і навичок у новій, незвичайній, іноді екстремальній ситуації.

Інформаційна діяльність, як усяка професійна діяльність, базується на знаннях, що повинні бути отримані вже у вищому навчальному закладі і які складають гностичний компонент у структурі цієї діяльності. Навички й уміння, що входять в інші компоненти інформаційної діяльності, частково формуються у процесі навчання, але в основному – у виробничій діяльності майбутнього фахівця. Л.Г. Вікторова розглядає інформаційну діяльність як складову професійної діяльності фахівців, що включає в себе знання і використання джерел наукової інформації. Вона розглядає інформаційну діяльність також "як один з видів навчальної діяльності майбутніх фахівців, у процесі навчання якої вони здобувають знання про проблеми на світовому рівні в галузі своєї професії, а також навички й уміння по одержанню цих знань для використання їх у своїй навчальній науково-дослідницькій роботі – при написанні курсових і дипломних робіт і при складанні заліків і іспитів" [12, с. 182].

Що стосується діяльнісного підходу, то П.Я.Гальперін [13] розвив його і знайшов, що дія, що сформована в того, що навчається, освоюваним, здобуває розумову форму не відразу, а поступово, проходячи деякі стадії, чи етапи, кожний з яких відрізняється від попередніх, що і знайшло відображення в створеній ним теорії поетапного формування розумових дій. У нашій статті, коротко зупинимося на даній теорії. Її послідовники [3,14] вважають, що процес навчання якої б то ні було діяльності теж є діяльністю, але діяльністю навчальною, що має метою і мотивом формування у тих, що навчають, **уміння** професійно виконувати освоювану практичну діяльність. Якщо розглядати цю діяльність з погляду поетапного формування розумових дій, то вона повинна виглядати як копія тієї реальної діяльності, якою ті, яких навчають, збираються опанувати, тобто навчальна діяльність повинна будуватися як модель реальної [3].

Відповідно до теорії поетапного формування розумових дій, якщо хочемо навчити людину реальній діяльності, ми повинні формувати дії з наступними якостями – **розумність, свідомість, узагальненість, критичність, освоєння**, – тобто – **надійність дії**.

Розумність [3] - розуміння, розумовий контроль кожної дії й обов'язкове проказування вголос того, що людина робить.

Свідомість [3] дії – здатність вільно викладати зміст здійснюваної дії, її мети й очікуваних результатів.

Узагальненість дії [3] складається у здатності виділяти в структурі дії, що формується, такі загальнозначущі операції, що залишаються практично незмінними в різних мінливих умовах дії [3,с. 50]. Узагальнені дії повинні забезпечити у того, кого навчають, уміння гнучко орієнтуватися в ситуаціях, що знеацька, непередбачено виникають у діяльності.

Критичність [3] полягає в умінні того, кого навчають, не тільки спиратися на дані орієнтири, але й у здатності оцінювати їх за критерієм повноти і достатності для забезпечення правильності чинених дій і операцій. Критичність є такою якістю розумової дії, що служить критерієм творчого потенціалу особистості, своєрідним критерієм того, якою мірою діяльність тієї чи іншої людини носить творчий характер, і взагалі – чи є вона хоча б скільки-небудь творчою, чи від початку до кінця являє собою зразок рутинної, шаблонної, догматичної, начотницької, примітивно-наслідувальної роботи [3, с. 60].

Освоєння дії складається в умінні критично оцінити зроблене.

Усе вищеозначене дає науково-теоретичну базу для побудови навчальної діяльності майбутнього фахівця. В сьогодняшніх умовах діяльність фахівця повинна мати творчий, дослідницький характер.

Дослідження показали [3], що якщо формовані дії мають дані якості, то можна говорити не тільки про високу сформованість діяльності, але і про її надійність - міцність, гнучкість і високу пристосованість до нових умов.

Б.Ц.Бадмасєв, ґрунтуючись на даній теорії, дійшов висновку, що традиційне професійне навчання надмірно затеоретизовано, так, що на практиці для діяльності залишається незначна частина навчального часу, де вдається показати зразки дій тільки на окремих ізольованих прикладах. У результаті такої системи навчання випускники дещо знають, але мало що вміють [3, с. 16].

Якщо традиційна система професійного навчання говорить про знання, про їх завчання і запам'ятовування як про мету, то відповідно до теорії П.Я. Гальперина [3], метою навчання є не озброєння знаннями, не наґромадження їх, а формування уміння діяти. Іншими словами, ціль навчання – дати людині уміння діяти, а знання повинні стати засобом навчання діям.

Тобто, викладачі повинні навчити студентів вчитися.

На нашу думку, теорія діяльності та поетапного формування розумових дій складає наукову основу для розробки методики науково-дослідницької діяльності студентів, що дозволить забезпечити гарантоване засвоєння знань, формування умінь і навичок професійних дій.

Зростання вимог до професійної підготовки випускників вищих навчальних закладів потребує більш активного залучення до науково-дослідницької роботи (НДР) викладачів та студентів. Успішне володіння навичками дослідження і творчої роботи бакалаврами, спеціалістами і магістрами допомагає їм порівняно легко включатися в професійну діяльність, переводити наукові знання в площину практичного використання.

Науково-дослідницька діяльність студентів (НДДС) вищих навчальних закладів України є одним із основних чинників підготовки висококваліфікованих кадрів відповідного профілю.

Поняття “науково-дослідницька діяльність студентів” включає в себе два взаємопов'язаних елементи [15]:

1) навчання студентів елементам дослідницької діяльності, організації та методики наукової творчості;

2) наукові дослідження, що здійснюють студенти під керівництвом професорів і викладачів.

Зміст і структура НДДС забезпечує послідовність її засобів і форм відповідно до логіки і послідовності навчального процесу, що зумовлює спадкоємність її методів і форм від курсу до курсу, від кафедри до кафедри, від одних видів занять до інших, поступове зростання обсягу і складності набутих студентами знань, умінь, навичок у процесі виконання ними наукової роботи. Реалізована у комплексі науково-дослідницька діяльність студентів забезпечує вирішення таких основних завдань [15]:

- формування наукового світогляду, оволодіння методологією і методами наукового дослідження;
- надання допомоги студентам у прискореному оволодінні спеціальністю, досягненні високого професіоналізму;
- розвиток творчого мислення та індивідуальних здібностей студентів у вирішенні практичних завдань;
- прищеплення студентам навичок самостійної науково-дослідницької діяльності;
- розвиток ініціативи, здатності застосувати теоретичні знання у своїй практичній роботі, залучення найздібніших студентів до розв'язання наукових проблем, що мають суттєве значення для науки і практики;
- необхідність постійного оновлення і вдосконалення своїх знань;
- розширення теоретичного кругозору і наукової ерудиції майбутнього фахівця;
- створення та розвиток наукових шкіл, творчих колективів.

Використовуючи теорію поетапного формування розумових дій, науковий керівник визначає послідовність та етапи виконання дослідницької роботи.

Розглянемо, наприклад, етапи виконання курсової роботи: вибір теми – з'ясування об'єкта і предмета – визначення мети і завдань дослідження – виявлення і відбір літератури з теми, її вивчення – складання попереднього плану – написання вступу – виклад теорії і методики – вивчення досвіду роботи – формулювання висновків і рекомендацій – оформлення списку використаних джерел та додатків. Потім здійснюється літературне й технічне оформлення роботи, її рецензування, підготовка до захисту і захист.

На підставі всього вищевикладеного, можливо зробити наступні **висновки**. Однією із сучасних вимог до фахівця є наявність у нього творчих та пошукових здібностей.

Формування цих здібностей можливо здійснювати у процесі науково-дослідницької роботи у вищому навчальному закладі. Теоретичною основою організації та методики науково-дослідницької роботи може бути теорія діяльності та теорія поетапного формування розумових дій, що дозволить підготувати конкурентноспроможного спеціаліста, який вміє творчо вирішувати професійні завдання у сучасних умовах.

Література

1. Освіта і наука/Матеріали Українсько-Німецької конференції. Бонн, лютий 2001р. Міністерство освіти і науки України. – Київ. 2001. –73с.
2. Галузинская В.С. Десять путешествий в науку. – К.:Наукова думка.1980. – 154с.
3. Бадмаев Б.Ц. Психология и методика ускоренного обучения. – М.: Гуманит. изд. Центр ВЛАДОС, 1998. – 272с.
4. Рубинштейн С.Л. Вопросы психологической теории // Вопросы психологии. – 1955. - №1. – С.6-17.
5. Леонтьев В.П. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Политиздат, 1975. – 304с.
6. Мильман В.Э. Цель как способ проектирования деятельности. //Системные исследования. Методологические проблемы. – М.: Наука, 1987. – 445с.
7. Атанов Г.А. Деятельностный подход в обучении. – Донецк, "ЕАИ-пресс", 2001. – 160 с.
8. Выготский Л.Л. Избранные психологические исследования. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1956. – 520 с.
9. Анохин П.К. Узловые вопросы теории функциональной системы. – М.: Наука, 1980. – 197с.
- 10.Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания. М.: Наука, 1977, 380 с.
- 11.Крутецкий В.А. Психология.: Учебник для пед.училищ. – М.: Просвещение, 1980. – 352с.
- 12.Викторова Л.Г. Формирование интеллигенции в образовательной системе высшей школы: Монография. – Красноярск: Сиб. ГТУ, 1999. – 284с.
- 13.Гальперин П.Я. Психология мышления и учение о поэтапном формировании умственных действий // Исследование мышления в советской психологии –М.: Наука,1966, - С.236-277.
- 14.Талызина Н.Ф. Методика составления обучающих программ. – М.: Педагогика, 1980. –157с.
- 15.Шейко В.М., Кушнаренко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник. –2-ге вид., перероб. і доп. – К.:Знання-Прес, 2002. –295с.

Щербина С.В.

Деятельностный подход как теоретическая основа организации научно-исследовательской работы студентов в высшем учебном заведении

В статье автором предложен литературный обзор теории деятельности и поэтапного формирования умственных действий как теоретической основы организации и методики научно-исследовательской работы в высшем учебном заведении.

Щербина С.В.

Діяльнісний підхід як теоретична основа організації науково-дослідницької роботи студентів у вищому навчальному закладі

У статті авторкою запропоновано літературний огляд теорії діяльності та поетапного формування розумових дій як теоретичної основи організації та методики науково-дослідницької діяльності студентів у вищому навчальному закладі.

Scherbina S. V.

Activity approach as the theoretical base for students' scientific research work arrangement in academies

Literary review of the functioning theory and the theory of stepwise intellectual activity forming as the theoretical base of organization and methods of students' scientific research work is suggested by the author in the article.

Авторська довідка:

Щербина Світлана Володимирівна. Кандидат педагогічних наук.
Завідувач кафедри іноземних мов.
Кіровоградський державний технічний університет.